ՄԵՐ ՀՈԲԵԼՅԱՐՆԵՐԸ • НАШИ ЮБИЛЯРЫ

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ԲԱՐԽՈՒԴԱՐՅԱՆ

(Ծննդյան 60-ամյակի առթիվ)

1950-ական թթ. վերջերին և 60-ականի սկզբներին սովետական պատմագիտության մեջ ձևավորվեց և հասակ առավ երիտասարդ գիտնականների մի սերունդ, որին վիճակվեց վերջին 2—3 տասնամյակներին իր ծանրակշիռ խոսքն ասել հայագիտության այնպիսի բնագավառում, որպիսին պատմությունն է: Պատմագիտական իրենց որոնումներում այդ սերնդի ներկայացուցիչները, հիմք ունենալով նախորդների թողած հարուստ ժառանգությունը, լծվեցին կարևոր մի շարք պրոբլեմների լուսաբանման գործին և ընթերցողի սեղանին դրեցին մեծ ու փոքր ծավալի շատ ու շատ մնայուն երկեր: Նրանց ջանքերի շնորհիվ էր, որ մեզանում գիտական հիմնավոր ու համակողմանի ուսումնասիրության առարկա դարձավ գաղութահայ պատմությունը՝ հարցերի ու խնդիրների իր բազմաբովանդակ ընդգրկմամբ:

Վ. Բարխուդարյանը հիշյալ սերնդի լավագույն ներկայացուցիչներից է, մի գիտնական, որն իր աշխատություններով և գիտակազմակերպչական ընդունակություններով լայն ճանաչում է գտել գիտական և ընթերցող հասարակայնության մեջ:

ՀՍՍՀ ԳԱ թղթակից անդամ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Վլադիմիր Բախշիի Բարխուդարյանը ծնվել է 1927 թ. Վրացական ՍՍՀ Մառնեուլիի շրջանի Ախքյորփի գյուղում: Տեղի միջնակարգ դպրոցն ավարտելուց հետո Վ. Բարխուդարյանը ընդունվում է Երևանի համալսարանի պատմության ֆակուլտետը, որն ավարտում է 1950 թ.: 1950—1954 թթ. նա սովորում է ՀՍՍՀ ԳԱ պատմության ինստիտուտի ասպիրանտուրայում՝ հետազոտության թեմա ունենալով «Ֆեոդալական հողատիրությունը Հայաստանում IX—XI դարերում»: 1954 թ. այդ նույն թեմայով նա պաշտպանում է թեկնածուական դիսերտացիա և աշխատանքի անցնում ՀՍՍՀ ԳԱ պատմության թանգարանում որպես կրտսեր գիտաշխատող: 1958 թ. Վ. Բարխուդարյանը փոխադրվում է աշխատանքի ՀՍՍՀ ԳԱ պատմության ինստիտուտ, որտեղ 1959—1963 թթ. զբաղեցնում է ինստիտուտի գիտական քարտուղարի, 1963—1967 թթ.՝ ավագ գիտաշխատողի, իսկ 1967 թ. մինչ այսօր՝ ինստիտուտի դիրեկտորի գիտական գծով տեղակալի պաշտոնը: 1980 թ. համատեղության կարգով վարում է ինստիտուտի գաղութահայ պատմության բաժնի վարիչի պաշտոնը:

Վ. Բարխուդարյանի ավելի քան քառորդդարյա գիտական գործունեությունն ընթացել է պատմության ինստիտուտում: Արդյունավետ է եղել այդ գործունեությունը և նպատակալից: Նա մեկն էր նրանցից, ովքեր գիտակցելով գաղութահայ պատմության ուսումնասիրման հույժ կարևորությունը, ոչ միայն դարձան այդ գործի կազմակերպիչներն ու սկզբնավորողները, այլև իրենց ուսերի վրա վերցրին պրոբլեմի՝ գիտական մշակման առումով ծանր խնդիրները: Այդ խնդիրներից էր ռուսահայ նշանավոր գաղթավայրի՝ Նոր Նախիջևանի պատմության համակողմանի հետազոտումը, որին ձեռնամուխ եղավ Վ. Բարխուդարյանը, դրան նվիրելով իր գի-

տական գործունեության ավելի քան երկու տասնամյակները։ Երկարամյա աշխատանքի շնորհիվ լույս աշխարհ եկավ նրա երկհատորանոց արժեքավոր մենագրությունը՝ «Նոր Նախիջևանի հայկական գաղութի պատմություն» ընդհանուր վերնագրով (1967, 1985 թթ.)։

Աշխատության առաջին գիրքը, որը ներառում է գաղութի հիմնադրումից (1779 թ.) մինչև 1861 թ. ժամանակամիջոցը, արժանացավ գիտական հասարակայնության ջերմ ընդունելության ու գնահատանքին։ Եվ դա պայմանավորված էր ոչ միայն թեմայի նորությամբ։ Գիրքը դրվատող հանգամանքները առաջին հերթին աղերսվում էին նրա հարուստ բովանդակության, փաստերի և ուշագրավ հարցադրումների ու դրանց գիտական խոր մեկնաբանության հետ։ Վ. Բարխուդարյանի գրքում լավագույնս հաղթահարված էին այն դժվարությունները, որոնք անխուսափելիորեն հառնում են հետազոտողի առաջ խոշոր գաղութների ամբողջական պատմությունը շարադրելիս. տնտեսական բազմակողմանի հարցեր, հասարակական-քաղաքական ու մշակութային կյանք, գաղութի իրավական ստատուսը տվյալ երկրում, առնչությունները հայրենիքի հետ, սոցիալական վիճակն ու դասակարգային ընդվզումները և այլն, և այլն, այսինքն հարցեր, որոնք պարզաբանելու համար ոչ միայն փաստական հարուստ բազա պետք է ստեղծել, այլև ունենալ պատմագիտական բարձր պատրաստություն։ Վ. Բարխուդարյանի «Նոր Նախիջևանի հայկական գաղութի պատմություն» երկհատորանոց մենագրությունը անառարկելիորեն վկայում է, որ նրա հեղինակը լայն ու խոր պատրաստության տեր պատմաբան է։

Մենագրության մեջ գաղութի ամբողջական պատմությունը ներկայացված է Ռուսաստանի և հայ իրականության XVIII—XX դդ. պատմության, հատկապես հասարակական-քաղաքական և մշակութային կյանքի առնչությունների ոլորտում։ Մանրազնին հետազոտված է Դոնի հայության տնտեսական կյանքը, որը հնարավորություն է տվել մատնանշելու հայկական գաղութի դերը Հարավային Ռուսաստանի տնտեսական կյանքում։ Գրքում ցույց է տրված, որ հայկական գաղութը հայ և ռուս մշակույթների ու հասարակական մտքի փոխադարձ կապերի և մերձեցման կարևոր օղակ է հանդիսացել։

Վ. Բարխուդարյանի գիտական հետազոտությունների մեջ զգալի տեղ են գրավում նաև Ռուսաստանում հայկական գաղթօջախների առաջացման և պատմագրության պրոբլեմները։ Առաջին գլխում նրա ուսումնասիրությունների կենտրոնում գտնվել են այդ գաղթօջախների առաջացման քաղաքական ու տնտեսական գործոնների բացահայտումը, պատմական այն իրողությունների լուսաբանումը, որոնց թելադրանքով կյանքի կոչվեցին հայկական գաղութները Ռուսաստանում։ Իսկ պատմագրական բնույթի իր աշխատանքներում Վ. Բարխուդարյանը անդրադարձել և համակողմանի քննարկել է ոչ միայն ընդհանրացնող բնույթի աշխատությունները և ցույց տվել սովետահայ պատմագրության որոշակի նվաճումները, այլև ուսումնասիրման խնդիր է դարձրել մի շարք պրոբլեմատիկ հարցեր (հայ-ռուս հարաբերություններ, 1905—1907 թթ. հեղափոխական շարժումներ և այլն)։

Քսան տարի է արդեն, ինչ Վ. Բարխուդարյանը հանդիսանում է ՀՍՍՀ ԳԱ պատմության ինստիտուտի դիրեկտորի գիտական գծով տեղակալ։ Այդ, ինչպես և հայ գաղթավայրերի պատմության բաժնի վարիչի պաշտոններում լիովին դրսևորվեցին նրա գիտակազմակերպչական ակնհայտ ընդունակությունները։ Գիտնականը լուրջ մասնակցություն ունեցավ հայ ժողովրդի բազմահատոր պատմության ստեղծմանը, իսկ այժմ, ինստիտուտի գիտական կոլեկտիվի հետ միասին, նա մեծ ջանքեր է գործադրում հայ ժողովրդի ռուսերեն քառահատոր պատմության ստեղծման վրա։ Նրա անմիջական ղեկավարությամբ լույս տեսավ ՀՍՍՀ ԳԱ և Հունգարական գիտությունների ակադեմիայի «Հայ-հունգարական պատմական և մշակութային կապերի պատմությունից» հոդվածների ժողովածուն (1983 թ.), որն արժանացավ սովետական և հունգարական մամուլի դրվատանքին։

Վ. Բարխուդարյանը լայն մասնակցություն է ունենում հանրապետության հասարակական-գիտական կյանքին։ Հանդիսանալով գիտական հինգ խորհուրդների անդամ, նա ակտիվորեն նպաստում է գիտական թեմաների մշակման և կադրերի պատրաստման գործին, ըստ ամենայնի օգնում ասպիրանտների ու երիտասարդ պատմաբանների գիտական և քաղաքական մակարդակի բարձրացմանը։

ՀՍՍՀ ԳԱ թղթակից անդամ Վ. Բարխուդարյանը այսօր էլ գտնվում է իր ստեղծագործական ուժերի ծաղկման շրջանում։ Եվ գիտական հասարակայնությունը լիահույս է, որ նա իր գիտական ու կազմակերպչական կարողությունները այսուհետև ևս անմնացորդ նվիրումով ի սպաս է դնելու հայրենի պատմության մշակման գործին։ Ցանկանք նրան քաջառողջություն, երկար տարիների կյանք և ստեղծագործական նորանոր հաջողություններ։

Պատմ. գիտ. դոկտոր Վ. Ա. ՄԻՔԱՅԵԼՅԱՆ